

Bólya Anna Mária:

Bevezető – A Magyar Csupajáték-kutatás aktualitása és céljai

A Magyar Csupajáték több szempontból is érdekes, termékeny művészi együttműködésben létrejött produkció. Paulini Béla indította el az első jelentős néptáncgyűjtési mozzanatot: a Gyöngyösbokrétát. Valójában már a Gyöngyösbokréta is színpadra alkotás volt, hiszen a falusi anyag előbb-utóbb átalakult a színpadi megmutatkozás során. Ezeknek a gyűjtéseknek a nyomán merült fel a Csupajáték ötlete. A Magyar Csupajáték az első magyar néptáncot művészi szinten színpadra állító produkció. A koreográfus Milloss Aurél volt. A Magyar Csupajáték valódi összművészeti produkcióként az akkori kortárs zenei és képzőművészeti élet legjelentősebb személyiségeit gyűjtötte össze (például Kodály, Farkas, Pekáry, Szőnyi). A folklórananyag színpadra alkotásának mintáját adta a későbbi koreográfusok számára.

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete által támogatott kutatás aktualitását az adja, hogy a Magyar Csupajáték az 1938-ban Budapesten megrendezett Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus alkalmából létrehozott programsorozat része volt. A projekt másik aktualitása Paulini Béla halálának 75. évfordulója a NEK eredeti 2020-as évében.

A kiadvány régi hiányt pótol a Magyar Csupajáték többrétű bemutatásával. A kutatás sok új eredményt adott az előadás körülményeit, részleteit tekintve. A kortárs táncművészeti élet egyik legtöbb esztétikai kérdést felvető terepe a néptánc színpadi feldolgozása. Ehhez ad hozzá új, többszempontú és összegző gondolatokat a publikáció.

A Magyar Csupajáték kutatásának fehér foltjai közé tartozik a konkrét színpadi megjelenés hiányos ismerete. Ehhez a publikáció a történeti adatok mellett vizuális anyagot is hozzátesz. A Magyar Csupajáték 1939-ben Londonban is bemutatásra került, a londoni előadás felvételét a BBC közvetítette. Ennek lehetséges nyomait a nemzetközi adatbázisokban térképeztük fel. Emellett néhány jelmez- és díszletterv áll rendelkezésre akvarell és grafika formájában magángyűjteményekben, eddig publikálatlanul. Ezeket válogatott, rendezett formában helyeztük el a publikációban.

A kutatás előzményei: a magyarországi Milloss-kutatás legjelentősebb munkái Kővágó Zsuzsa tollából származnak. Kővágó Zsuzsa Bólya Anna Máriával évfordulós szimpóziumot szervezett Milloss Aurélról, Szabó Ivánról és Nádasi Ferencről 2018. december 1-én. Mindhárom személyiség köthető valamilyen formában a Csupajátékhoz.

Kővágó Zsuzsa, Kavecsánszki Máté, Bólya Anna Mária, Windhager Ákos, Kovács Őrs Levente, Vass Johanna és Kovács Péter együttműködő munkájának összegzéseként az egykori Magyar Csupajáték megidézésére tesz kísérletet a tanulmány-

kötet. Az 1938. évi és az 1939. évi *Magyar Csupajáték*-produkció dokumentumainak feldolgozása évtizedekkel ezelőtt elkezdődött, de mindmáig feldolgozatlan a Gesamtkunstwerk szellemiségében fogant összeállítás összművészeti szempontok szerinti elemző értékelése. Kővágó Zsuzsa eddigi Milloss-kutatása során már készített interjúkat (például Csányi László, Szabó Iván, Téri Tibor) és végzett hagyatékfeldolgozást (Bordy Bella). Ezekből a munkákból fennmaradt publikálatlan anyagok és a PIM OSzMI Táncarchívumban való kutatás adja az első nagyfejezet alapját. Ehhez járul hozzá Lengyel Zsanett Bordy Belláról szóló tanulmánya. A történeti szemléletű kutatás fő koncepcióját Kővágó Zsuzsa adta, akinek az archívumi kutatásban két fiatal kutató és egy tudományos asszisztens volt segítségére: Prohászka Ágnes, Cseh Hajnalka és Ledniczky Bea.

Ebben a nagyfejezetben kap helyet a mű formai jellemzőinek rekonstruálása. Ennek fő állomása volt az 1939-es BBC élő közvetítés nyomainak, esetleges felvételének megtalálása. Mivel a Milloss-kutatás eddigi eredményeinek publikálása óta jelentősen megnövekedett a digitálisan elérhető források, adatbázisokban kutatható szakirodalom aránya, Vass Johanna könyvtárvezető a nemzetközi adatbázisokban található vizuális és szöveges tételeket gyűjtötte össze, megpróbált az egykori BBC-közvetítés alapját képező műtermi felvétel nyomára akadni.

A rekonstrukció másik formája a Bokor Roland és Szabó Gábor (Szabó Iván szobrász, koreográfus fia) magángyűjteményében fellelhető Gyöngyösbokrétamozgalommal és *Magyar Csupajáték*-produkcióval kapcsolatos akvarellek és grafikák publikálása. Ezek egy része a 2018-as – Kővágó Zsuzsa és Bólya Anna Mária által szervezett – Milloss-Szabó-Nádasi-szimpoziumon is kiállításra került, de ez idáig mindegyik publikálatlan. Ehhez járul Kővágó Zsuzsa *Haláltánc*-illusztrációja. Köszönet illeti a tulajdonosokat, hogy a közléshez rendelkezésre bocsátották ezeket. A grafikák, akvarellek elrendezésének koncepcióját Kovács Péter alakította ki. A kutatási és rekonstrukciós adatok alapján Rakovszky Gyöngyvér saját illusztrációit is közöljük. A teljes vizuális anyag egy külön mellékletben található. Ehhez kapcsolódóan Kovács Péter adalékokkal szolgál a *Magyar Csupajáték* eddig nem kutatott művészettörténeti vonatkozásaihoz.

A második nagyfejezet a *Magyar Csupajáték* eddig kevésbé kutatott zenetörténeti jelentőségével foglalkozik. Keresztes Nóra a *Magyar Csupajáték*ban elhangzott zenei anyag – Kodály Zoltán, Lajtha László, Farkas Ferenc, Veress Sándor, Ránki György műveinek – áttekintése után Pongrácz Zoltán *Vízdalát* veszi elemzés alá. Az 1912. február 5-én Diószegen (ma Sládkovičovo, Szlovákia) született Pongrácz Zoltán később (1966 után) az elektroakusztikus zene magyarországi atyjává vált, azonban első alkotói periódusa egyértelműen Kodály hatását viseli magán. Érettségi után bekerült Kodály zeneszerzésosztályába, majd 1930-tól öt éven át nála tanult. Diplomájának megszerzése (1935) után még további egy évet volöntörködött Kodály mellett a Zeneakadémián.

A zeneelméleti analízis egyrészt a jellegzetes harmóniai és szerkesztésbeli megoldásokra fókuszál: mennyiben és hogyan jelennek meg az 1930-as évek zenei tendenciái a *Magyar Csupajáték* zenei betéteiben? Másrészről az után nyomoz, hogy hogyan jelenik meg a folklór az esetleges feldolgozásokban: használnak-e fel konkrét folklórányagot a zeneszerzők, vagy csupán a népköltés és maga a népszokás dramaturgiája jelenik meg az adott képekben? Fontos szempont ezeken túl, hogy mennyiben befolyásolja az adott betét „műfaja” (ballada, mesebalett, torz játék, expresszionista tánc stb.) a zenei nyelvezetet.

Windhager Ákos a *Magyar Csupajáték* 1938-as zeneszerzői együttműködésének kapcsán eddig nem tárgyalt témát állít fókuszba: balett-történeti kutatás keretében vizsgálja Kodály balett-konceptiójának lehetséges kialakulását és megvalósulását. A kutatás alapját Kodály Zoltán balett-, pantomimzenéi, a műveire készült koreográfiák és papíron maradt tervei képezik.

A harmadik nagyfejezet a *Magyar Csupajáték* előadó-művészeti, tánc- és színháztörténeti vonatkozásait vizsgálja. Bólya Anna Mária a *Magyar Csupajáték* ürügyén a tradicionális táncanyag különféle színpadi feldolgozásait veszi górcső alá a magyar színpadi néptánc történetének egyes pontjai alapján. Összehasonlítja az egyes koreográfiai nyelvezetek néptáncintegráló stílusát és esztétikai jellemzőit, külön kitérve a néptáncshow és a néptáncszínház egyes esztétikai kérdéseire. Feltérképezi a folklórányag újraalkotásának lehetőségeit, különös tekintettel a hungarikumnak tekinthető „magyar koreográfusi iskola” különféle alkotói stílusaira.

Kavecsánszki Máté táncantropológus a néptánc formanyelvének más koreográfiai nyelvezetekkel való interakcióit vizsgálja a *Csupajáték* koreográfusi stílusá kapcsán. A kutató eddigi munkásságában a tradicionális közegben élő néptánc városi társastáncanyagot integráló mintázatait vizsgálta. Ebben a szemléletben veszi górcső alá Milloss koreográfusi nyelvezetében a folklórányag feldolgozása során más táncnyelvekkel létrejövő egymásra hatásokat.

Kovács Örs Levente zárásképpen a rendezői színház aspektusából új koncepcióját adja a *Magyar Csupajáték* vizsgálatának. Bemutatja a *Magyar Csupajáték* műfajteremtő voltát. Feltárja a produkció tánc- és néptánc-történeti, valamint színháztörténeti jelentőségét. A *Magyar Csupajátékot* a későbbi jelentős magyar néptáncszínház forrásaként jelöli meg.

A negyedik nagyfejezet a kutatási anyag oktatási és tudománynpszerűsítési vonatkozásaival foglalkozik. Dani Erzsébet fejlesztette ki a kortárs oktatás egyik fő kihívását: a hiperfigyelmet kezelő HY-DE-metódust. Bólya Anna Máriával együttműködésben kezdték meg a tanmeneti modell tánc-történeti témákra való adaptációját. A *Magyar Csupajáték*-kutatás kapcsán a tananyag a Magyar Állami Népi Együttes három fő korszakát, koreográfusi stílusát dolgozza fel. A tananyag egyetemi képzésben tanítható formában, 1 db 90 perces kontaktóra tanmenetével, időzített Power Point-bemutatóval, tanári segédanyaggal, e-learning javas-

lattal és eddigi mérési eredményekkel egy kész, kompakt és bármely oktató számára jól használható oktatási kapszulát ad.

Oktatásban való felhasználhatósága miatt e fejezetbe kerültek az egyes szereplők fellelhető életrajzai, amelyeket Cseh Hajnalka gyűjtött össze.

A tudományos kutatás fontos szegmense a tudománynépszerűsítés. Ezért tartjuk fontosnak a *Magyar Csupajáték*-kutatáshoz egy rövid, a kutatás célját és eredményeit közérthető formában bemutató rövid, fotókkal kiegészített anyag készítését későbbi többcélú felhasználásra. Az anyagot Bólya Anna Mária és Windhager Ákos állította össze.

Az 1938. évi *Magyar Csupajáték*-produkció a Budapesten megrendezett Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus kapcsolódó programja volt. Mivel következő alkalommal Budapest 2021-ben ad otthont a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusnak, méltó, hogy megemlékezzünk a produkcióról.

A tanulmánykötet aktualitása a Magyar Állami Népi Együttes 70. születésnapja kapcsán a magyar néptánc színpadi feldolgozásának sokszínű és igencsak időszerű kérdésének vizsgálata. E téma a magyar néptánc gyűjtésétől és annak színpadra állításától kezdve mindig komoly esztétikai kérdések elé állítja az alkotót.

A *Magyar Csupajáték* dokumentumainak feldolgozása máig nem teljes körű. E hiányt igyekeztünk pótolni az eddig megjelent irodalom feldolgozásával, hagyatéki kutatással, nemzetközi adatbázisokban való kereséssel és társművészeti vonatkozású kutatással.

E helyen szeretnénk köszönetünket kifejezni a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetének a kutatás támogatásáért, valamint Kocsis Miklós igazgató úrnak, Kuczor Orsolya projektmenedzsernek, Sándor Emese szervezési vezetőnek, valamint Bognár-Borbély Réka olvasószervezőnek.